

NÓTÁRI TAMÁS

Megjegyzések az orvoslás és a betegség jogi megítéléséhez a kora középkori jogforrásokban

E tanulmány a kora középkori népjogok, elsődlegesen a vizigót,¹ longobárd,² alemann³ és bajor⁴ törvények azon rendelkezései közül kíván néhányat elemezni, amelyek az orvoslás, a betegség és általában a sérülések kérdéskörére vonatkoznak. A rövid bevezetést (I) követően a tanulmány először a kora középkori medicinát (II) és az orvos jogi státusát (III) tekinti át a jogi és nem jogi források tükrében. Ezt követően térünk rá a jog-, illetve cselekvőképességet befolyásoló betegségek jogi konzekvenciáira (IV), valamint az orvos bevonását szükségessé tevő esetek és az orvos által alkalmazott kezelések megjelenésére a törvényszövegben (V).

---

¹ A *Leges Visigothorum* gyűjtőnév alatt számon tartott joganyaghoz l. NEHLSSEN, HERMANN: *Alarich II. als Gesetzgeber. Zur Geschichte der Lex Romana Visigothorum*, in: LANDWEHR, GÖTZ (szerk.): *Studien zu den germanischen Volksrechten. Gedächtnisschrift für Wilhelm Eber*, Frankfurt a. M., 1982. 143–203. pp.; ÜÖ.: *Lex Visigothorum*, in: *Handwörterbuch zur deutschen Rechtsgeschichte II.*, Berlin, 1978. 1966–1979. pp.; RUSZOLY JÓZSEF: *Európa jogtörténete. Az „újabb magánjogtörténet” Közép- és Nyugat-Európában*, Budapest, 1996. 26. p.

² A *Leges Langobardorum* gyűjtőnéven hagyományozott joganyaghoz l. BEYERLE, FRANZ (szerk.): *Die Gesetze der Langobarden*, Weimar, 1947.; KÖBLER, GERHARD: *Wörterverzeichnis zu den Leges Langobardorum*, Giessen – Lahn, 1977.; DELOGU, PAOLO: *Rothari király törvényei és a 7. századi longobard társadalom*. *Aetas* (19/2) 2004, 22–40. pp.

³ A *Lex Alamannorum*hoz l. SCHOTT, CLAUDIETER: *Lex Alamannorum. Faksimile Ausgabe des Codex Sangallensis 731*, Augsburg, 1993.; ÜÖ.: *Lex Alamannorum*, in: *Handwörterbuch zur deutschen Rechtsgeschichte II.*, Berlin, 1978. 1879–1886. pp.

⁴ A *Lex Baiuvariorum*hoz legújabbán l. LANDAU, PETER: *Die Lex Baiuvariorum. Entstehungszeit, Entstehungsort und Charakter von Bayerns ältester Rechts- und Geschichtsquelle*, München, 2004. Magyar fordítását és történeti kontextusát l. NÓTÁRI TAMÁS: *Lex Baiuvariorum. A bajorok törvénye*, Szeged, 2010.; ÜÖ.: *Jog és társadalom a Lex Baiuvariorumban*, Szeged, 2012.

I. Bevezetés

A germán népjogok⁵ mint *sedes materiae* fényében értelemszerűen aligha vetődhetnek fel mindazon kérdések, amelyek akár a modern, akár a római orvosi jog kapcsán elsődleges fontossággal bírnak, nevezetesen az orvosi felelősség aspektusai. Ez a korabeli jogállapot ismeretében nem is várható el e törvényektől, s az ilyen irányú megközelítést messzemenően történelmietlennek kell tekintenünk. Viszont azon tény, hogy az orvosi jogi aspektus a maga komplexitásában aligha ragadható meg, aligha zárható ki a jogtörténet terrénumáról a népjogoknak a jogtörténetész–filológus általi elemzése. A forrásbázis jogi volta egyértelműen a jogtörténetész feladatává (is) teszi e *lexek* átfogó – a nyelv-, a köz- és a társadalom- (esetünkben pedig a medicina)történet eredményeit felhasználó – kutatását, hogy az így nyert eredményeket az említett társtudományok (a jogtörténetész számára segédtudományok) rendelkezésre bocsáthatók legyenek.

A germán népjogok bővelkednek mind anatómiai, mind a sérüléseket és ezek következményeit és kísérő tüneteit jelölő, továbbá betegségeket, orvosi eszközöket és terápiás módszereket visszaadó terminusokban. Az orvos és a beteg viszonyát *ex asse* jogi szempontból ugyanakkor csak az erős római jogi hatást mutató vizigót törvények tematizálják. Kiemelt helyet érdemel a népjogok orvosi jogi szövegeinek elemzése során a terhesség és a terhesség-megszakítás (abortusz), lévén hogy a textusok is teret szentelnek ezen jogilag és orvosilag sem elhanyagolható jelentőségű kérdésnek. A törvénykönyvek természetesen viszonylag kevés információt nyújtanak magukról a kórképekről, annál többet azonban a sebészi beavatkozások, valamint azon egészségkárosodásokról, amelyek a páciens munka-, harc-, illetve cselekvőképességét befolyásolhatták. (A népjogok germán elemeivel, illetve a medicina terminológiájának a *Volksrecht*ekben való megjelenésével jelen tanulmányban terjedelmi okokból nem foglalkozhatunk. E kérdéskörrel Arthur Benno Schmidt,⁶ Rudolf His,⁷ Sigfrid von Schwanenflügel,⁸ Georg Baesecke,⁹ Dietrich von Kralik,¹⁰ Ruth Schmidt-Wiegand¹¹ és Annette Niederhellmann¹² munkái kimerítő elemzést adnak.)

⁵ A közelmúlt kutatási irányainak áttekintését l. SCHOTT, CLAUDIETER: *Der Stand der Leges-Forschung. Frühmittelalterliche Studien* (13) 1979, 29–55. pp.

⁶ SCHMIDT, ARTHUR BENNO: *Medizinisches aus deutschen Rechtsquellen*, Jena, 1896.

⁷ HIS, RULDOPH: *Die Körperverletzungen im Strafrecht des deutschen Mittelalters*. SZ, Kanonistische Abteilung (10) 1920, 75–126. pp.; Uő.: *Geschichte des deutschen Strafrechts bis zur Karolina*, München – Berlin, 1928.

⁸ SCHWANENFLÜGEL, SIGFRID VON: *Die Körperverletzung in den ersten geschriebenen Rechten der Germanen (etwa 500–1300 n. Chr.)*, Göttingen, Diss., 1950.

⁹ BAESECKE, GEORG: *Die deutschen Worte der germanischen Gesetze*, Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur (59) 1935, 1–101. pp.

¹⁰ KRALIK, DIETRICH VON: *Die deutschen Bestandteile der Lex Baiuvariorum*, Neues Archiv der Gesellschaft für Ältere Deutsche Geschichtskunde (38) 1913, 1–132. pp.

¹¹ SCHMIDT-WIEGAND, RUTH: *Die volkssprachigen Wörter der Leges barbarorum als Ausdruck sprachlicher Interferenz*. Frühmittelalterliche Studien (13) 1979, 56–87. pp.; Uő.: *Alemannisch und Fränkisch in Pactus und Lex Alamannorum*, in: SCHOTT, CLAUDIETER (szerk.): *Beiträge zum frühalemannischen Recht*, Bühl Baden, 1978, 9–37. pp.

¹² NIEDERHELLMANN, ANNETTE: *Arzt und Heilkunde in den frühmittelalterlichen Leges. Eine wort- und sachkundliche Untersuchung*, Berlin – New York, 1983.; Uő.: *Heilkundliches in den Leges. Die*

II. A kora középkori medicina

A kora középkor gyógyászatában két fő irányt különböztethetünk meg: egyrészt a királyi (hercegi) udvarokban és a kolostorokban gyakorolt, erőteljesebben az antik, hippokratészi és galenosi hagyományokhoz, ezek szövegeinek recepciójához kötődő, másrészt az alapvetően a szóbeliségen alapuló és a germán hagyományokhoz kapcsolódó népi gyógyászatot.¹³

A kor gyógyászatában a legfejlettebbnek a Mediterráneum, ezen belül is a Bizánci Birodalom központjai számítottak (Alexandriában élt tovább a legerőteljesebben az antik hagyomány), a medicinát tudományos igényességgel művelők közül kiemelendő Oreibasios,¹⁴ Amidaei Aetios,¹⁵ Trallesi Alexandros¹⁶ és Aiginai Paulus¹⁷ neve, aki az antik orvostudományi művek¹⁸ kivonatolásával mentették át e tudásanyagot a középkorba.¹⁹ Az ő kompilációk közül számosat már igen korán lefordítottak latinra, ami a tudományosabb igényű orvoslás alapján képezte majdan Európa nyugati felében – értelemszerűen e művek az antik forrásokhoz képest kevés eredetiséget mutatnak, túlnyomórészt az antik hagyomány leegyszerűsített kivonatainak tekinthetők.²⁰ (Utóbb e kompilációkat arabra is lefordították, és ily módon a VIII. századtól erőteljes fejlődésnek indult, majd a XI. századtól Dél-Európában, elsősorban Hispániában, majd Dél-Itáliában is hatást gyakorló arab medicina alapjává váltak.²¹)

A népi gyógyászat eredetileg a germán vallási képzetek alapjain állt, idővel azonban a klasszikus (antik) gyógyászat hatása is érzékelhetővé vált a medicina ezen ágában. Galliában például már az V. és VI. században születtek orvosi receptkönyvek, amelyek közül elsősorban Marcellus Empiricus művét érdemes kiemelni,²² illetve említést érdemel a(z) elszórtan germán kifejezéseket is tartalmazó *Codex Sangallensis* (Nr. 44) és a VIII–IX. századi *Codex Bambergensis* receptgyűjteményei.²³ A IX. századtól kezdve születő óangol *Leechbook*okra erőteljes hatást gyakorolt a germán vallási képzetek által

Schädelverletzungen und ihre Bezeichnungen in: SCHMIDT-WIEGAND, RUTH (szerk.): Wörter und Sachen im Lichte der Bezeichnungsforschung, Berlin–New York, 1981. 74–90. pp.

¹³ NIEDERHELLMANN 1981, 74. p.

¹⁴ DIEPGEN, PAUL: *Geschichte der Medizin. Die historische Entwicklung der Heilkunde und des ärztlichen Lebens I.*, Berlin, 1949. 164. p.; LICHTENTHALER, CHARLES: *Geschichte der Medizin I. Vorgeschichte, Antike und Mittelalter*, Köln – Löwenich, 1974. 227. p.

¹⁵ DIEPGEN 1949, 164. p.; LICHTENTHALER 1974, 229. p.

¹⁶ DIEPGEN 1949, 165. p.

¹⁷ Uo. 166. p.

¹⁸ Az antik orvostudományhoz és antik orvosi hagyományhoz összefoglalóan I. KRUG, ANTJE: *Heilkunst und Heilkult. Medizin in der Antike*, München, 1993.; NUTTON, VIVIAN: *Ancient Medicine*, London, 2004.; KÜNZL, ERNST: *Medizin in der Antike. Aus einer Welt ohne Narkose und Aspirin*, Stuttgart, 2002.; KRAUSE, OLAF: *Der Arzt und sein Instrumentarium in der römischen Legion*, Remshalden, 2010.

¹⁹ BENEDEK ISTVÁN: *Hügeia. Az európai orvostudomány története*, Budapest, 1990. 71. p.

²⁰ NIEDERHELLMANN 1983, 39. p.

²¹ BAADER, GERHARD: *Mittelalterliche Medizin in bayerischen Klöstern*. Studhoffs Archiv für Geschichte der Medizin (57) 1973, 275–296. pp.

²² NIEDERHELLMANN 1981, 74. p.; SIGERIST, HENRY ERNEST: *Studien und Texte zur frühmittelalterlichen Rezipiliteratur*, Leipzig, 1923. 186. p.

²³ JÖRIMANN, JULIUS: *Frühmittelalterliche Rezeptarien*, Zürich–Leipzig, 1925. 5–77. pp.

befolyásolt népi gyógyászat szemlélete.²⁴ Minthogy a katolikus egyházi tanítás igyekezett határozottan fellépni a „pogány” vallási képzetek ellen, alig található e forrásokban olyan textus, amely kizárólagosan a germán néphitet és népi gyógyászatot közvetíti számunkra,²⁵ ugyanakkor e képzetek, mágikus rítusok krisztianizált formában továbbéltek a népi gyógyászatban, és felvételt nyertek a receptkönyvekbe is.²⁶

Az egyházi tanítást is erőteljesen áthatotta az orvosi gondolkodás, illetve terminológia, kiváltképp a korai egyházatyák műveiben: így például a keresztvizet Tertullianus *aqua medicinalis*nak, vagyis gyógyvíznek, egészséget helyreállító víznek nevezi,²⁷ más őkeresztény szerzőknél – Imaeriusnál, Ignatiusnál és Iustinusnál – a bűnbánat mint *vera de satisfactione medicina*ként, az eukarisztia pedig a halhatatlanság *pharmakon*jaként szerepel.²⁸ Az egyházi orvoslás a keresztény szellemiségnek megfelelően sok esetben a bűnt tartotta a betegség kiváltó okának, s így a bűnbánatot is egyfajta gyógymódnak tekintette, a gyógyítást végző egyházi személy pedig Krisztust mint megváltót és a lélek orvosát utánozta.²⁹ Az őskereszténység szellemiségével szemben a IV–V. századtól fogva a testtel és annak betegségeivel szemben kevésbé elutasító álláspont vált érzékelhetővé a katolikus egyházban.³⁰

A „tudományos” orvoslás – amely elsősorban a leegyszerűsített hippokratési és galénoi tanításon alapult – szinterei elsősorban a kolostorok voltak, ahol a szerzetesek a *quadrivium* keretében orvosi képzésben is részesültek.³¹ Lévén, hogy e klerikusok számára – elvben – hozzáférhetőek voltak az antik orvostudományi művek, így gyakorta a tudományos és a theurgikus módszer sajátos ötvözetét alkalmazták. A Cassiodorus (485–580), Theoderich kancellárja által alapított dél-itáliai *Vivarium*ban az antik orvos-

²⁴ RUBIN, STANLEY: *Medieval English Medicine*, Newton Abbot – New York, 1974. 43. p.

²⁵ WASSERSCHLEBEN, FRIEDRICH WILHELM HERMANN (szerk.): *Die Bußordnungen der abendländischen Kirche nebst einer rechtsgeschichtlichen Einleitung*, Halle, 1851.; HANSEN, JOSEPH: *Zauberwahn, Inquisition und Hexenprozeß im Mittelalter und die Entstehung der großen Hexenverfolgung*, München – Leipzig, 1900. 36. p.

²⁶ COCKAYNE, OSWALD (szerk.): *Leechdoms, Wortcunning and Starcraft of Early England I–III.*, London, 1864–1866. I. 384. p.; III. 286. p.; GRENDON, FELIX: *The Anglo-Saxon Charms*. *Journal of American Folklore* (22) 1909, 105–227. pp.; BRIE, MARIA: *Der germanische, insbesondere englische Zauberspruch*, Mitteilungen der schlesischen Gesellschaft für Volkskunde (16) 1900, 1–36. pp.; EIS, GERHARD: *Althochdeutsche Zaubersprüche*, Berlin, 1964.

²⁷ HARNACK, ADOLF: *Die griechische Übersetzung des Apologeticus Tertullians. Medizinisches aus der älteren Kirchengeschichte*, Leipzig, 1892. 132. p.

²⁸ LICHTENTHALER 1974, 269. p.; HARNACK 1892, 133. p.; MEIER, CHRISTEL: *Gemma Spiritualis. Methode und Gebrauch der Edelsteinallegorese vom frühen Christentum bis ins 18. Jahrhundert I.*, München, 1977. 373. p.

²⁹ SIEBENTHAL, WOLF VON: *Krankheit als Folge der Sünde. Eine medizinhistorische Untersuchung*, Hannover, 1950. 7. p.; DIEPGEN, PAUL: *Studien zur Geschichte der Beziehung zwischen Theologie und Medizin im Mittelalter I.*, Berlin – Grunewald, 1922. 52. p.; SCHADEWALDT, HANS: *Arzt und Patient in antiker und frühchristlicher Sicht*. *Medizinische Klinik* (59) 1964, 150. p.; ARBESMANN, RUDOLPHUS: *The Concept of 'Christus Medicus' in St. Augustine*. *Traditio* (10) 1954, 1–28. pp.; ROTHSCUH, KARL EDUARD: *Konzepte der Medizin in Vergangenheit und Gegenwart*, Stuttgart, 1978. 49. p.

³⁰ SCHADEWALDT 1964, 150. p.; SIEBENTHAL 1950, 50. p.; HARNACK 1892, 65. p.; DIEPGEN 1922, 7. p.; LICHTENTHALER 1974, 242. p.; NIEDERHELLMANN 1983, 42. p.

³¹ WOLTER, HANS: *Geschichtliche Bildung im Rahmen der Artes Liberales*, in: KOCH, JOSEF (szerk.): *Artes Liberales von der antiken Bildung zur Wissenschaft des Mittelalters*, Leiden – Köln, 1976. 55. p.; DIEPGEN, PAUL: *Über den Einfluß der autoritativen Theologie auf die Medizin des Mittelalters*, Mainz, 1958. 7. p.; NIEDERHELLMANN 1981, 76. p.

tudomány számos művének másolata és fordítása készült.³² Isidorus Hispalensis (570–636) pedig az *Etymologiae* húsz könyvéből kettőt szentelt a medicinának.³³ A reichenauai kolostorban alkotó Walahfridus Strabo *De cultura hortorum* című, négy-száznegyvennégy hexameterből álló tankölteményében hosszabban írt huszonhárom növény gyógyhatásáról is; valamint ugyanezen kolostor alaprajzából kitűnik, hogy patikából, orvosi-, beteg- és kezelőszobákból álló *infirmarium* volt az épületben található.³⁴ A nem egyházi, vagyis uralkodói udvarokban működő orvosokról – akik olykor a *comes archiatorum*, vagyis a „főorvos” titulusát is elnyerték – szóló forrásaink igen hézagosak, a köznépet ellátó egyszerű *medicus*okról pedig alig tudunk valamit.³⁵ Az uralkodó réteget ellátó orvosok gyakorta nagy vagyonra tehettek szert, ha azonban az általuk alkalmazott kezelés eredménytelen maradt, nem egyszer életükkel feleltek az alacsony hatékonyságért.³⁶ A sebészet ugyanakkor hiányzik a korabeli tudományos művekből, lévén hogy szó szerint *kheir-ourgiának*, vagyis kézművességnek tekintették, s mint ilyen nem tartozott az *arsnak*, illetve *scientiának* minősülő *medicina* területére.³⁷

III. Az orvos jogi státusa a kora középkorban

Megállapítható a forrásokból, hogy az orvos nagy társadalmi tekintélynek örvendett, amint ez az alemann törvényből is kiderül.³⁸ Eszerint az orvos, akinek esküje három laikuséval ér fel, esküjét orvosi műszereire kellett letennie, ami hivatását és a társadalomban elfoglalt, kiemelt pozícióját jelképezte. Az idézett forrásszöveg az okozott sérülés után fizetendő *compositio* körüli vita eldöntési módját határozza meg, vagyis az orvos ez esetben szakértőként jár el.³⁹

A következő alemann szöveghely is arról informál, hogy az orvos tanúvallomása a közemberénél nagyobb súllyal esik latba.⁴⁰ A forrás szerint amennyiben a koponyából/koponyatetőből származó csontdarabot, amely a bíróság előtt bizonyítékként szolgálna, az orvos elveszítette, vagy az orvosnak kell esküt tennie, hogy azt elveszítette, vagy pedig két szemtanúnak kell esküt tennie arra nézve, hogy a testi sértés elkövetése során valóban csontdarabot „ütöttek ki” – a kifejezés orvosilag nehezen magyarázható, illetve beazonosítható – a koponyatetőből. A kezelő orvos tehát ebben az esetben is szakértőként lépett fel a bíróság előtt. Csupán feltételezhetjük, hogy a szakértővé válnak valamiféle – legalábbis szakásjogilag meghatározott – feltételrendszere volt, vagyis az orvosnak bizonyítania kellett szakértelmét, amint ez az óészaki *Manhælingsbalkerból*

³² Cassiodorus, *Institutiones* 1,31,1; DIEPGEN 1949, 192. p.

³³ WOLTER 1976, 50. p.

³⁴ NIEDERHELLMANN 1983, 44. p.

³⁵ DIEPGEN 1949, 199. p.; NIEDERHELLMANN 1983, 45. p.

³⁶ BAADER, GERHARD: *Gesellschaft, Wirtschaft und ärztlicher Stand im frühen und hohen Mittelalter*. *Medizinhistorisches Journal* (14) 1979, 179. p.

³⁷ MACKINNEY, LÖREN CAREY: *Medieval Surgery*. *Journal of the International College of Surgeons* (27) 1957, 395. p.; DIEPGEN 1922, 16. p.

³⁸ *Pactus legis Alamannorum* 1,2.

³⁹ NIEDERHELLMANN 1983, 66. p.

⁴⁰ *Lex Alamannorum* 57,5.

is kiderül,⁴¹ amely szerint „törvényszéki orvos szakértő” az lehetett, aki bizonyította, hogy képes volt fegyverrel okozott sebeket, csonttörést, mellkasi vagy hasi sérülést, a levágott végtag csonkját és szúrt sebet gyógyítani.⁴²

A vizigót jog önálló *titulust* szentelt az orvos és a beteg jogi helyzetének szabályozásának (*De medicis et egrotis*),⁴³ ami már önmagában is kellőképpen bizonyítja az orvos kiemelten fontos társadalmi helyzetét.⁴⁴ Az orvos és a beteg viszonyát a vizigót jogban kölcsönös biztosságot szavatoló szerződés (*placitum*) rendezte.⁴⁵ Az orvos és a beteg között létrejövő szerződés alapján az orvos kötelessége a beteg meggyógyítása – vagyis különös módon nem gondossági, hanem eredménykötelemre szerződik –, a páciens kötelessége pedig az gyógyításért járó díj megfizetése oly módon, hogy arra a szerződés megkötésekor biztosítékot (*cautio*) ad. A törvény a kezelés eredménytelenségének esetét is rendezi.⁴⁶ Ha a kezelés során a beteg meghal, vagyis az orvos nem tudta meggyógyítani, tehát nem volt képes szerződésben vállalt kötelezettségét teljesíteni, nem támaszthat igényt a megállapodott díjra, ugyanakkor a beteg családja nem léphet fel az orvos ellen emberölés vádjával.⁴⁷

A vizigót jog azonban az orvos biztonsága érdekében további garanciákkal bástyázta tovább az orvos–beteg viszonyt.⁴⁸ Ennek értelmében (ami szintén az orvos magas társadalmi presztízsét jelzi) az orvost kihallgatás nélkül nem lehetett őrizetbe venni, ami alól kivételt képez az emberölés esete – ez alatt értelemszerűen nem az orvosnak fel nem róható *exitus* értendő, hanem a szándékos emberölés –, amikor is a *homicidium* után fizetendő *compositio* értékében kezest kellett állítania. Az orvos és tanítványa viszonyát szintén szabályozta a törvény.⁴⁹ Az orvos a képzés fejében – ami nem szervezett formában, hanem egyénileg megkötött szerződés alapján, személyes bizalmon alapuló mester–tanítvány viszony keretében történt – tanítványától tizenkét *solidus* megfizetését követelheti.

IV. A jog- vagy cselekvőképességet befolyásoló betegségek

Megválaszolásra vár azon kérdés, hogy a *Volksrecht*ekben hogyan jelenik meg a beteg és a betegség fogalma. Jogi szövegekről lévén szó, betegségről csupán abban az esetben esik szó, amikor az a személy cselekvőképességét befolyásolja, vagy jogi státusát megváltoztatja (nevezetesen a lepra és az elmebetegség), valamint amikor annak munkaképességére van hatása (ilyen a vakság és a *hernia*, azaz a lágyéksérv). Először érdemes

⁴¹ REIER, HERBERT: *Heilkunde im mittelalterlichen Skandinavien. Seelenvorstellungen im Altnordischen II.*, Kiel, 1976. 672. p.

⁴² NIEDERHELLMANN 1983, 67. p.

⁴³ *Lex Visigothorum* 11,1,1–8.

⁴⁴ NIEDERHELLMANN 1983, 67. p.

⁴⁵ *Lex Visigothorum* 11,1,3.

⁴⁶ *Lex Visigothorum* 11,1,4.

⁴⁷ AMUNDSEN, DARREL W.: *Visigothic Medical Legislation*. Bulletin of the History of Medicine (45) 1971, 559. p.; DIEPGEN 1949, 198. p.

⁴⁸ *Lex Visigothorum* 11,1,8.

⁴⁹ *Lex Visigothorum* 11,1,7.

áttekinteni az *Edictus Rothari* vonatkozó passzusát, amely a cselekvőképességről, illetve a státust befolyásoló/korlátozó betegségek társadalmi megítéléséről szól.

Az *Edictus Rothari* szerint az elmebetegség oka a bűnben keresendő.⁵⁰ Az *Edictus Rothari* egyértelműen illeszkedik azon keresztény hagyományba, amely szerint az elmebetegség a bűn konzekvenciája, noha e gondolat nem idegen más vallások képzeteitől sem.⁵¹ A Bibliában sem az Ó-, sem az Újszövetségben nem található meg e gondolat egyértelmű gyökere, az egyházatyák azonban János Evangéliumának egy passzusából, amelyben Krisztus a nagyobb bajt elkerülendő a bűn kerülésére int.⁵² A veleszületett, illetve öröklött betegségeket az eredendő bűnre vezették vissza, s e képzet a korai kereszténység idején a démonhittel sajátosan keveredett.⁵³ Origenes az egyes betegségeket konkrét démonokhoz kapcsolta, Augustinus, Tertullianus, Minucius Felix és Cyprianus szintén hasonló elképzeléseket fogalmaztak meg.⁵⁴

Ennek megfelelően az *Edictus Rothari* idézett szöveghelye a beteget *rabiosus*nak, illetve *demoniacus*nak nevezi. Megjegyzendő, hogy a középlelatinban a *rabies* általában a fertőzött állat harapásával terjedő veszettséget jelölte,⁵⁵ amit legtöbbször a *hydrophobia* szinonimájának tekintettek,⁵⁶ ami e betegség egyéb szimptomái (dühkitörés, alvászavar, szájhabzás stb.) mellett tipikus tünetnek tekinthető, lévén hogy a paciensnél erőteljes szomjúságérzet jelentkezik, amely azonban nyelési nehézséggel, illetve a folyadéktól való irtózással párosul.⁵⁷ A *rabies* azonban a longobárd szövegben valószínűleg minden, dührohamokkal járó betegség összefoglaló nevéként szerepel.⁵⁸ A *demoniacus* kifejezés minden bizonnyal arra a képzetre megy vissza, hogy a beteget démonok szállták meg – a középlelatinban azonban e terminus (ha nem is kizárólagossággal) az epilepszia számára volt fenntartva, amit a hippokratészi írások szent betegségként említenek,⁵⁹ ám a hippokratészi tanítás egyúttal kifejti az e betegség természetfeletti kiváltó okáról szóló vélekedés tarthatatlanságát.⁶⁰ Számos forrás tanúsága szerint ugyanakkor már a középkorban nem minden esetben természetfeletti kiváltó okra vezették vissza az epilepsiát, hanem agyi elváltozást gyanítottak mögötte.

E források egyike az *Edictus Rothari* után szűk egy évszázaddal lejegyzett *Lex Baiuvariorum*, amelynek szöveghelyét – anélkül, hogy ehelyütt annak kellékszavatossági vetületeivel foglalkoznánk – itt érdemes a Gw jelzetű, XI. századi kézirat glosszáival

⁵⁰ *Edictus Rothari* 323.

⁵¹ ROTHSCHUH, KARL EDUARD: *Der Krankheitsbegriff, Hippokrates* (43) 1972, 3–17. pp.; ROTHSCHUH 1978, 47. p.

⁵² *Evangelium secundum Iohannem* 5,14.

⁵³ SIEBENTHAL 1950, 43. p.; HEMPEL, JOHANNES: *Heilung als Symbol und Wirklichkeit im biblischen Schrifttum*, Göttingen, 1965. 271. p.; HARNACK 1892, 133. p.; SCHADEWALDT 1964, 151. p.; ROTHSCHUH 1978, 31. p.

⁵⁴ HARNACK 1892, 133. p.; NIEDERHELLMANN 1983, 48. p.

⁵⁵ DU CANGE, CHARLES DU FRESNE: *Glossarium mediae et infimae Latinitatis I–X*, Niort, 1883–1887. VII. 2. p.

⁵⁶ Isidorus, *Etymologiae* 4,6,15.

⁵⁷ BECK, HENRI HUBERT: *Waanzin in de middeleeuwen*, Haarlem, 1969. 124. p.

⁵⁸ NIEDERHELLMANN 1983, 49. p.

⁵⁹ DU CANGE 1883–1887, III. 2. p.; NIEDERHELLMANN 1983, 49. p.

⁶⁰ BECK 1969, 85. p.

együtt idézni.⁶¹ Teljesen egyértelmű, hogy a XII. századi kéziratban felcserélték a két magyarázandó kifejezéshez tartozó glosszát, vagyis a *cadivushoz*, vagyis *epilepsziáshoz* a *hirniuotic* kifejezésnek kell tartoznia, a *herniosushoz*, azaz a *lágvéksérvben szenvedőhöz* a *holoht* kifejezésnek.⁶² Az ehelyütt vizsgálandó *hirniuotic* kifejezés etimológiája kellőképpen egyértelmű: az *agy* jelentésű ófelnémet, illetve középfelnémet *hirn(i)*, valamint a dühös, dühöngő jelentésű az – indoeurópai *uāt, *uōt gyökből eredő – ófelnémet *wuotig* és a középfelnémet *wuotic* kifejezések *compositum*aként állt elő.⁶³ E kifejezés közeli rokonságot mutat a látnok jelentésű óír *faith*, a *megszállott* jelentésű gót *wōde* és az *elmebeteg* jelentésű óangol *wōd* szavakkal.⁶⁴ Ezen etimológiai okfejtés nyilvánvalóvá teszi, hogy az epilepszia esetén a betegség okát agyi elváltozásban vélelmezték, lévén hogy a *hirniuotic* terminusban semmi sem utal természetfeletti kiváltó okra.⁶⁵

Az *Edictus Rothari* rendelkezése teljes egyértelműséggel kimondja, hogy az e betegségben szenvedők cselekvőképessége bizonyos pontokon korlátozás alá esik: vétőképességük hiányzik, vagyis a *rabiosus* és *demoniacus* által okozott kármál a vétkesség hiányzik, az általa elkövetett bűncselekmény pedig nem büntetendő, vagyis nem kellett az ilyenkor szokásos *compositiōt* megfizetnie. A beteg rokonait nem lehetett a cselekményért felelősségre vonni, illetve tőlük kártérítést követelni – ugyanakkor a rokonok sem követelhetek *compositiōt*, ha valaki a beteget gondatlanságból (*sine culpa*) megölte. Vagyis a betegre ugyanazon szabályok álltak, amelyek mentesítették az állattartót a veszett állat által okozott kár miatti kártérítés alól, és fosztották meg egyúttal a kártérítés követelésének jogától.⁶⁶ (A gyengeelméjüket és elmebetegek tekintetében a vizigót jog a római jogi szabályt alkalmazta, vagyis csupán esetleges *lucidum intervallum*aik idején – saját ügyükben – tett nyilatkozataik érvényesek, egyébként akaratnyilvánításuk érvénytelen, illetve nem szerepelhetnek tanúként a bíróság előtt; ám ha mégis tanúskodnának, vallomásuk nem vehető figyelembe.⁶⁷) Az *Edictus Rothari* szerint amennyiben a vevő az adásvétel megkötését követően észlelte, hogy a rabszolga leprás vagy epilepsziás, akkor a rabszolga visszaszolgáltatása mellett visszakövetelhetette a vételárat; az eladó arra vonatkozó tisztítóesküvel védekezhetett, hogy az átadás időpontjában nem tudott a rabszolga betegségéről.⁶⁸ E rendelkezés alapvetően egybecseng a fent említett bajor passzussal, amelyre nagy valószínűséggel a longobárd törvény lehetett hatással.⁶⁹

Az *Edictus Rothari* szerint a megkötött eljegyzés is megtámadható, vagyis visszakövetelheti az általa adott jegyajándékot, és nem kötelezhető a házasság megkötésére, ha a

⁶¹ *Lex Baiuvariorum* 16, 9. ...*id est aut cecum aut herniosum (Gw. hoc est hirniuotic) aut cadicum (Gw. cativo id est holoht) aut leprosum.*

⁶² SCHADE, OSKAR: *Altdisches Wörterbuch*, Halle, 1882. I. 414. p.; NIEDERHELLMANN 1983, 50. p.

⁶³ SCHADE 1882, I. 402. p.; II. 1216. p.; LEXER, MATTHIAS: *Mittelhochdeutsches Handwörterbuch I–III.*, Stuttgart, 1872–1878. II. 1303. p.; III. 385. p.; POKORNY, JULIUS: *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch I–III.*, Bern, 1959. I. 1113. p.

⁶⁴ POKORNY 1959, I. 1113. p.

⁶⁵ NIEDERHELLMANN 1983, 51. p.

⁶⁶ *Edictus Rothari* 324.

⁶⁷ *Lex Visigothorum* 2,5,11.

⁶⁸ *Edictus Rothari* 230.

⁶⁹ DILCHER, GERHARD: *Langobardisches Recht*, in: *Handwörterbuch zur deutschen Rechtsgeschichte II.*, Berlin, 1978, 1611. p.

menyasszonyról utóbb derül ki, hogy leprás, mindkét szemére vak vagy epilepsziás.⁷⁰ A lepra esetén ugyanakkor a törvény a fenti két eset – vagyis az adásvétel és az eljegyzés megtámadása – mellett további jogkövetkezményeket is fűzött a betegség eltitkolásához.⁷¹ A törvény jogilag halottnak tekinti a leprás beteget és kizárja a közösségből: amennyiben a bíró, illetve a nép számára egyértelműen bebizonyosodik a betegség ténye, a betegnek el kellett hagynia városi házát, és a közösségen kívül egyedül kellett élnie, vagyonát nem adhatta és nem zálogosíthatta el, elveszítette öröklési jogát, és nem vehette igénybe a jogszolgáltatást, ugyanakkor a rokonok kötelesek voltak a kitaszított személyt az általa hátrahagyott vagyonból ellátni, amely rendelkezés ugyanakkor nem ellentmondásmentes, hiszen a jogalkotó egy *de iure* halott személy ellátásnak kötelezettségét rója a hátramaradottakra. A longobárd jogalkotás a leprások tekintetében csak annyiban hozott újat, hogy jogilag is halottnak és kitaszítottnak minősítette a beteget, lévén hogy *de facto* már az ókorban is elkülönítették e fertőző, gyógyíthatatlan és ijesztő tünetekkel járó kórban szenvedőket.⁷² Kérdéses ugyanakkor, hogy mit minősítettek a kora középkori források lepraként. Nagy valószínűséggel nem kizárólag a ma lepraként diagnosztizálható betegséget (noha a modern orvostudomány ennek is három fajtáját ismeri), hanem számos egyéb bőrbetegséget is, így például többek között a *psoriasis* bizonyos fajtáit, a *pellagrát* és a *leukoplakiát*.⁷³

A lepra jogi megítélésében nagy szerepet játszott az egyház álláspontja is, amely számos bibliai hellyel „igazolta”, hogy a lepra az isteni törvény megsértéséért elszentelt büntetés, és arra utasított, hogy a beteget ki kell taszítani a közösségből.⁷⁴ Az egyház ugyanakkor igyekezett valamiképpen gondoskodni is a leprásokról. Gregorius Turonensis írása szerint Châlon-i Agricola püspök (535–580) a város előtt *exsinodochium leprosostrumot* hozott létre;⁷⁵ az 549-es ötödik Orleans-i Zsinat a püspök kötelességévé tette a leprásokról való gondoskodást;⁷⁶ az 583-as harmadik Lyon-i Zsinat a püspökre róta azon rendelkezés betartatásának kötelezettségét, hogy a leprások ne mehessenek át más püspökségek területére, hogy így gátat vessenek a betegség elterjedésének.⁷⁷ (Ezen utóbbi forrás arra enged következtetni, hogy a leprások a létfenntartáshoz szükséges pénzt, illetve élelmiszert összekoldulják, csapatostul kószáltak a tartományban.⁷⁸) A Walahfridus Strabo reichenauai apát által Otmar St. Gallen-i apátról írott életrajzban olvasható, hogy az apát a kolostortól nem messze, ám mégis annak falain kívül *hospitiumot* hozott létre a leprások számára,⁷⁹ ugyanakkor – tekintettel a lepra ekkoriban gyógyíthatatlan voltára, ezen intézmény csupán a betegek elkülönítését szolgálta, s ott aligha folyt bármiféle gyógyítás is.⁸⁰ A leprások vándorlásának tilalma aligha

⁷⁰ *Edictus Rothari* 180.

⁷¹ *Edictus Rothari* 176.

⁷² SINGER, CHARLES: *A Short History of Medicine*, Oxford, 1928. 86. p.; NIEDERHELLMANN 1983, 55. p.

⁷³ SCHADEWALDT, HANS: *Zur Geschichte der Lepra*, *Der Hautarzt* (20) 1969, 125. p.

⁷⁴ *Leviticus* 13,45; *Numeri* 5,2; 12,10; *Cronicae* 2,26,19.

⁷⁵ Gregorius Turonensis, *Liber in gloria confessorum* 85.

⁷⁶ *Concilium Aurelianense* 21.

⁷⁷ *Concilium Lugdunense* 6.

⁷⁸ NIEDERHELLMANN 1983, 57. p.

⁷⁹ DUFT, JOHANNES: *Sankt Otmar. Die Quellen zu seinem Leben*, Zürich – Lindau – Konstanz, 1959. 26. p.

⁸⁰ STEYNITZ, JESKO VON: *Mittelalterliche Hospitäler der Orden und Städte als Einrichtungen der sozialen Sicherung*, Berlin, 1970. 19. p.

lehetett túlságosan hatékony, lévén hogy 789-ben Nagy Károly *edictum*ában elrendelte a leprások elkülönítését.⁸¹ Noha már a longobárd jogalkotást megelőzően is igyekeztek a leprasokat elkülöníteni, kizárni a közösségből, az *Edictus Rothari* volt az első jogforrás, amely elkülönítésüket és *de iure* halálukat törvénybe iktatta.⁸²

V. Az orvos bevonásának és az orvosi kezelés kérdése

A testi sértés különféle formáinál a népjogok eltérő *compositio*t állapítottak meg, ugyanakkor bizonyos sérülések *compositio*jának oly módon határozták meg, hogy szükségesnek látszott-e orvosi segítség, és ha igen, milyen jellegű. A *Lex Baiuvariorum* már önmagában az orvos bevonásának szükségessége válásával másfél *solidus*ra emelte a *compositio* összegét, amennyiben az ütés/szúrás vénát sértett vagy annak következtében a koponyacsont láthatóvá vált.⁸³ Az *Edictus Rothari* szabályozása rendszerint az orvosi munkadíjat is követelhetővé tette a *compositio* összege mellett az elkövetőtől.⁸⁴ Ezen felül pedig egy általános szabály is kimondta, hogy az elkövető köteles a sértett számára orvosról gondoskodni – ha ezt elmulasztja, a sértett, vagy rabszolga estén annak tulajdonosa is hívhatott orvost –, valamint annak a szakértők által megállapított díjazását megfizetni.⁸⁵

A koponyasérülés esetén alkalmazott sebészeti kezeléséről a legtöbbet a *Lex Alamannorum* két passzusából tudhatunk meg. Az egyik szöveghely azon esetet írja le, amikor a koponyasérülés következményeként az agy láthatóvá vált.⁸⁶ A *textus* a kezelés kapcsán leírja, hogy az orvos a *pinn(a)* vagy *fano(ne)* nevű eszközzel érintette meg az agyat. A latinosan deklinált *pinn* nyelvtörténetileg valószínűleg a cylinderben végződő kis fa/fém darab jelentésű óangol *pinn*, illetve nyilacska jelentésű ófelnémet és középfelnémet *pin(ne)* szóval, vagy esetleg a toll jelentésből a középlatinban (szalma)szál, nyílászár jelentést is felvett latin *penna* szóval rokonítható, azonban mindenképpen hegyes, szondaszerű eszközt jelölt,⁸⁷ amely csontszilánkok eltávolítására is alkalmas lehetett. A *fano* kifejezés a kendő jelentésű ófelnémet és ószász *fano*, valamint angolszász és gót *fana* szóval mutat rokonságot,⁸⁸ és valószínűleg egyszerűen a sebre teendő kötést jelölte.⁸⁹

⁸¹ *Duplex legationis edictum* 36; 44.

⁸² NIEDERHELLMANN 1983, 57. p.

⁸³ *Lex Baiuvariorum* 5,3. *Si manus inicerit et ita plagaverit, ut medicum inquirat, vel si venam percusserit. Si in eum contra legem manus iniecerit, quod infans dicitur, vel si in eum plagaverit, ut propter hoc medicum inquirat, vel sic ut in capite testa appareat vel vena percussa fuerit, cum solido et semi componat.*

⁸⁴ *Edictus Rothari* 78–79; 82–84; 87; 89; 94; 96; 101–103; 107; 110–112; 118; 125.

⁸⁵ *Edictus Rothari* 128. *De eo qui plagas fecerit, ipse querat medicum, et si neclexerit, tunc ille qui plagatus est aut dominus eius inueniat medicum. Et ille qui caput rumpit aut suprascriptas plagas fecit, et operas reddat et mercedes medici persolvat, quantum per doctos homines arbitratum fuerit.*

⁸⁶ *Lex Alamannorum* 57 (59), 6. *Si autem testa (id est kebul) transcapulata fuerit, ita ut cervella appareat, ut medicus cum pinna aut cum fanone cervella tetigit, cum XII solidis componat.*

⁸⁷ POKORNY 1959, I. 97. p., 830. p.; DU CANGE 1883–1887, V. 327. p., VI. 257. p.

⁸⁸ KLUGE, FRIEDRICH: *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*, Straßburg, 1899. 180. p.; SCHÜTZZEICHEL, RUDOLF: *Althochdeutsches Wörterbuch*, Tübingen, 1974. 47. p.; SCHADE 1882, I. 160. p.

⁸⁹ NIEDERHELLMANN 1983, 78. p.

A másik szöveghely azon esetet tárgyalja, amikor az agyvelő nem csupán láthatóvá vált, hanem részben a koponyaüregén kívülre is került.⁹⁰ Az orvosi beavatkozást, vagyis az agynak a koponyaüregbe való visszahelyezését a szöveg a *virscoppot* szóval jelöli. Etimológiailag e kifejezés a következőképpen magyarázható: az ófelnémet *stopfōn/scoppōn* ige *foltozást* jelent,⁹¹ az előtag az ófelnémet *far-*, *fir-* (vö. újfelnémet *ver-*) előtaggal rokon, valamint az *ōn*-végződésű igékhez tapasztott *-ot* végződés főnevesíti a kifejezést.⁹² Azon körülmény, hogy a szöveg népnyelven írja le a beavatkozást, valószínűsíteni engedi, hogy azt nem csupán a kolostorokban tanult, a „tudományos alapokon” álló medicinát művelő orvosok, hanem a népi gyógyászatot művelők is alkalmazták. A szövegben a *siricum*, vagyis a selyem a seb összevarrására szolgált, amit (*silkiprædi*) az óészaki gyógyászatban is e célra használtak.⁹³ Az operáció lefolytatásához az óangol *Leechbook*okban bővebb információkat is találni, többek között arra nézvést, hogy a tartókötetést milyen anyagból érdemes elkészíteni, illetve hogy a csontszilánkokat hogy lehet sikeresen eltávolítani az agyból.⁹⁴ Az itt leírt és ehhez hasonló beavatkozások tényét a régészeti leletek is bizonyítják, így például az Allachban, Chamünsterben, Gredingben és Aidenbachban feltárt sírok, amelyekből arra lehet következtetni, hogy bizonyos esetekben eredményesen hajtották végre a műtétet, lévén hogy nyilvánvalóan orvosi beavatkozás eredményeként sikeresen gyógyult koponyatörések mutathatók ki a sírleletekből.⁹⁵

A vérzés elállítását szolgálta a *cauterisatio*, vagyis a seb kiegészése, és ily módon az erek beforrasztása, amiről a *Lex Baiuvariorum* szöveghelye is tanúskodik.⁹⁶ A *Lex Alamannorum* is tartalmaz két, hasonló eljárásról szóló passzust.⁹⁷ A *Lex Alamannorum* szövegében olvasható népnyelvi kifejezés, a *zi virstreddene* az izzani, felforrósodni jelentésű ófelnémet *stredan* igével hozható kapcsolatba – az alemann törvényhez fűzött glossza már a középfelnémet hangállapotot mutatja⁹⁸ –, amely a *Murbachi Hymnuszokban* – amelyeket, akárcsak a *Lex Alamannorum*ot, Reichenau szigetén jegyezték fel – a *fervere* glosszájaként szerepel.⁹⁹ Az itt szereplő alak egy praesens participium, amelyhez – a fentebb már említett – az ófelnémet *vir-* (vö. újfelnémet *ver-*) *praefixum* járul,¹⁰⁰ s amelyet a *zi* (vö. újfelnémet *zu*) *praepositio* előz meg, s ily módon a legtalálóbban a *zu*

⁹⁰ *Lex Alamannorum* 57(59),7. *Si autem ex ipsa plaga cervella exierit, sicut solet contingere, ut medicus cum medicamento aut sirico stupavit (id est virscoppot), et postea sanavit, et hoc probatum fuerit, quod verum est, cum XL solidis componat.*

⁹¹ KLUGE 1899, 753. p.; SCHADE 1882, II. 875. p.

⁹² NIEDERHELLMANN 1983, 79. p.

⁹³ REIER 1976, 592. p.; RUBIN 1974, 137. p.

⁹⁴ COCKAYNE 1864–1866, II. 14. p.

⁹⁵ NIEDERHELLMANN 1983, 80. p.

⁹⁶ *Lex Baiuvariorum* 4,4. *Si in eum vena percusserit, ut sine igne stangnare non possit, quod adarcrati dicunt, vel in capite testa appareant, quod kepolsцени vocant, et si ossa fregit et pelle non fregit, quod palcprust dicunt, et si talis plaga ei fuerit, quod tumens sit: si aliquid de istis contigerit, cum VI solidis componat.*

⁹⁷ *Lex Alamannorum* 65,5–6. *Si manum transpunxerit, ita ut focus non intret ad coquendum venae vel sanguinem stagnandum id est zi virstreddene, solidum unum et semmis componat. Si autem ferrum calidum intraverit ad stagnandum sanguinem, cum III solidis componat.*

⁹⁸ LEXER 1872–1878, II. 1229. p.

⁹⁹ SCHÜTZEICHEL 1974, 185. p.

¹⁰⁰ SCHÜTZEICHEL 1974, 246. p.

verglühende fordítással volna visszaadható.¹⁰¹ A seb – vérzéscsillapítás céljából történő – kiégetése és a vágás már az antikvitástól kezdve a legalapvetőbb sebészi feladatok közé tartozott, nem véletlenül szerepel a 813-as Châlon-i Zsinat szövegében is szorosan összetartozó fogalomként a *cauterio aut ferro* kitétel.¹⁰² Az óangol *Leechbookok* és az óészaki *sagák* tanúsága szerint a ki-, illetve leégetést az operáció után keletkező sebből kinövő vadhús eltávolítására is használták.¹⁰³

Összegzés

A fentiekben az orvoslás, az orvos, a beteg és a betegségek megjelenését vizsgáltuk a vizigót, a longobárd, az alemann és a bajor *lex*ekben. A tanulmányban röviden tárgyaltuk a kora középkori orvoslás kérdéskörét, nevezetesen a medicina és az orvos jogi helyzetét, illetve ennek megjelenését a jogi és nem jogi forrásokban. A kora középkori szabályozás kontextusba helyezendő, kitekintést kellett tennünk az antik medicina középkori továbbélésére, illetve az orvoslás és az orvosi hivatás egyházi megítélésére is, lévén hogy az utóbbi erőteljesen befolyásolta a medicina szerepének rögzítését a jogforrásokban. Ezt követően tértünk rá a címben említett kérdéskörré, vagyis az orvosnak, az orvoslásnak, a betegségnek, a testi sértésnek és általában a sérüléseknek a szabályozására a bajor népjogban. A források négy olyan betegséget jelöltek meg, amelyek a cselekvőképességet és általában a beteg jogi státusát befolyásolták: nevezetesen a lepra, az elmebetegség különféle fajtáit, a vakságot és a sérvet. E betegségek jogi megítélése során a tanulmány kitért a jogi szabályozás erőteljes egyházi motivációira is. Ezt követően röviden áttekintettük a törvény azon passzusait, amelyek egyfelől *expressis verbis* rögzítették az orvos bevonásának szükségességét bizonyos sérüléseknél, másfelől pedig – mintegy a sérülés súlyosságának s az azt helyrehozandó *compositio* nagyságának megállapíthatósága érdekében – információt hordoznak az orvos által alkalmazott kezelés, terápiás módszer mibenlétét illetően.

¹⁰¹ NIEDERHELLMANN 1983, 82. p.

¹⁰² *Concilium Cabillonense* 280.

¹⁰³ RUBIN 1974, 133. p.; COCKAYNE 1864–1866, II. 35. p.